

ОСОБЛИВОСТІ БАТЬКІВСЬКО-ПІДЛІТКОВИХ СТОСУНКІВ: Г ЕНДЕРНИЙ ВИМІР

Актуальність проблеми в умовах глобалізаційних трансформацій ХХІ століття, визнаного ООН «сторіччям батьківства», зумовлена кризою сучасної сім'ї як важливого інституту гендерної соціалізації особистості, браком любові і чуйності у батьківсько-дитячих стосунках, збільшенням кількості розлучених та неповних сімей, ранніх вагітностей, девіантного материнства та кризою батьківства загалом. Історико-культурні зміни в багатьох суспільствах, кардинальні трансформації у стилях життя родин та гендерних ролях тощо призвели до поступового відмирання традиційної (патріархальної) сім'ї та появи нуклеарної (егалітарної), побудованої на засадах оновленого історичного досвіду, принципах подружнього партнерства, демократизму; формування батьківсько-дитячих стосунків на принципах взаємоповаги та розуміння як найбільш перспективного шляху до спільної Європи у плані сімейного будівництва.

У підлітковому віці як «критичного», «перехідного» під впливом батьківської сім'ї як соціального інституту життєдіяльності людини та первинного середовища статевої соціалізації (типу сім'ї, стилів сімейного виховання, гендерних орієнтацій та настановлень батька і матері) відбувається набуття вторинної гендерної ідентичності, гендерне самовизначення у системі патріархальних чи егалітарних координат, приєднання до молодіжної субкультури. Аналіз проблематики сімейних взаємин і батьківсько-дитячих, зокрема, свідчить про існування психологічних труднощів у досягненні взаєморозуміння між батьками та дітьми; наявності конфліктів, відчуженості та емоційної дистанції у взаєминах; порушення гендерної рівноваги батьків у реалізації виховної функції сім'ї. З огляду на це, актуальною проблемою є аналіз вітчизняних психолого-педагогічних досліджень специфіки сучасної української сім'ї та батьківсько-дитячих взаємин у гендерному вимірі. Зокрема, це стосується проблеми гендерної диференціації батьківських позицій та соціальних уявлень підлітків як результату гендерної соціалізації, визначення соціально-педагогічних детермінант становлення егалітарної особистості.

Соціальна значущість та недостатня розробленість вищезазначеної проблеми зумовили вибір теми даної статті.

Метою роботи є теоретико-емпіричне дослідження особливостей впливу батьківської сім'ї на гендерну соціалізацію підлітків

Гендер тлумачиться як організована модель соціальних стосунків між чоловіками і жінками, яка конструється основними інститутами суспільства. Аналіз психолого-педагогічних досліджень засвідчив, що батьківське ставлення, стиль виховання, характер взаємодії батьків з дитиною суттєво впливають на формування її особистості та соціалізацію. Батьківська сім'я, виступає первинним мікросередовищем, яке репрезентує характерні для суспільства норми, цінності, ідеали, настановлення, моделі поведінки, що впливають на засвоєння дівчатами та хлопцями відповідних моральних і соціокультурних якостей, формування соціально схвалених моделей поведінки.

Гендерна соціалізація – засвоєння та відтворення притаманних певному соціальному довікілью статево співвіднесених нормативів поведінки. Процес гендерної ідентифікації відбувається передовсім через наслідування зразків, які демонструються значущими дорослими (батьками, вчителями, вихователями), інтеріоризацію гендерних характеристик поведінки та їх відтворення (екстеріоризацію) в особистісних рисах в онтогенезі [4; 6; 8; 11; 12]. Дихотомія чоловічого і жіночого, яка нав'язується батьками дитині з народження, виконує, згідно С. Бем, дві функції: 1) програмує різний соціальний досвід для чоловіків і жінок; 2) повідомляє дитині, що гендерні відмінності дуже важливі і вони пов'язані з кожним аспектом людського життя [1, с. 205]. Фактично, відмінності між статями усвідомлюються дітьми не на рівні біологічних, а соціокультурних.

Остаточне формування гендерної ідентичності припадає на підлітковий період. Традиційно його розуміють як вік автономізації, набуття підлітком незалежності і переорієнтації на побудову відносин з однолітками, як значущими для ідентифікаційного «Ми». Процес соціалізації здійснюється не стільки в рамках діалогічної взаємодії дитина-батько, скільки в підліткових групах через посередництво механізмів внутрі- і міжгрупової взаємодії. До механізму гендерної ідентифікації у цих вікових групах включається принцип «Ми» і «Вони».

Ш. Берн, говорячи про механізми гендерної соціалізації, виділяє три типи підпорядкування людей гендерним нормам: поступливість, схвалення та ідентифікацію. Механізм ідентифікації забезпечує передачу «особистісного» досвіду опосередковано – через особистий приклад, наслідування, навіювання [2]. Освоєння певного типу статевої поведінки активізують такі психологічні механізми, як спрямування, моделювання, підкріплення та пізнання.

Е. Фромм вважав, що існує два типи батьківської любові: материнська і батьківська. Материнська любов безумовна, її не треба заслужувати, тоді як батьківську любов потрібно заслужити, відповідаючи вимогам, традиціям. На його думку, дитина після 6 років починає потребувати батьківської любові,

оскільки роль батька – вчити дитину справлятися з суспільними проблемами, давати відчуття власної сили, стати самому для себе авторитетом, щоб зрештою позбутися авторитету батька [13].

Відмінності стилів виховання хлопчиків і дівчаток у батьківській сім'ї є суттєвими: стосовно синів стиль більш демократичний, орієнтований на самостійність, самовизначення дитини в діяльності; стосовно дочок – більш опікуничий, внаслідок чого у дівчаток закріплюються риси залежної, підпорядкованої поведінки, орієнтація на сторонню підтримку. Батьки, порівняно з матерями, більш дистанційовані від дітей обох статей, що свідчить про порушення гендерного паритету в реалізації виховної функції сім'ї [2; 4; 5–7; 9; 10].

Е. Маккобі і К. Джеклін [2; 4] виокремили низку чинників гендерної диференціації в сім'ї: 1. Батьки спілкуються з різностатевими дітьми так, щоб їх поведінка відповідала нормативним очікуванням, які прийняті щодо тієї чи іншої статі. 2. Внаслідок вроджених статевих відмінностей, хлопчики і дівчатка по-різному стимулюють своїх батьків і тим самим добиваються від них різного ставлення до себе. 3. Поведінка батьків ґрунтується на уявленнях про те, якою повинна бути дитина тієї чи іншої статі, вони приймають поведінку, яку вважають природною для даної статі за неминучість і не намагаються змінити її. 4. Батьківська поведінка щодо дитини залежить від того, чи співпадає стать дитини із статтю батьків. Тут можливі три варіанти: а) кожен з батьків прагне бути прикладом для дитини своєї статі, тому тати більше уваги приділяють синам, а матері – дочкам; б) кожен з батьків виявляє при спілкуванні з дитиною ті риси, які він/вона звик виявляти щодо дорослих тієї ж статі; в) батьки швидше схильні ідентифікуватися з дітьми аналогічної з ними статі, ніж протилежної. Взагалі, мало вивченим залишається питання про те як впливають материнські і батьківські принципи виховання на формування особистості дитини.

Отже, аналіз психолого-педагогічних досліджень свідчить, що батьківське ставлення, стиль виховання, характер взаємодії батьків з дитиною суттєво впливають на формування особистості у період її дорослішання, насамперед становлення гендерного образу Я.

Сутність та відмінності батькової та материнської позиції, за результатами аналізу різних досліджень, є різними. У материнському ставленні до дитини, за даними багатьох авторів, простежується переважаючий емоційних характеристик, а в батьківському домінує когнітивний компонент. Більшість дослідників батьківського ставлення характеризують материнську та батьківську любов як такі, що відрізняються за змістом, природою, генезою та формами прояву (А. Адлер, І. Кон, М. Мід, З. Фройд, Е. Фромм та ін.). Вважаючи материнську постать головною в безпосередній взаємодії дитини з середовищем, В. Васютинський підкреслює її роль у формуванні базальних вражень дитини про світ, що становлять зміст первісної, а потім і первинної соціалізації, формуванні уявлень про світ і про себе, які є основою дальшого світоглядного розвитку. На думку вченого, мати дає змогу дитині перейти від біологічного існування до соціального, тоді як батько веде дитину як уже соціальну істоту у соціум і через соціум [3].

У контексті соціально-конструктивістської парадигми з'ясовано, що розвиток статевого ролі образу Я дівчат та хлопців значною мірою залежить від батьківських настанов та ставлень (традиційних чи егалітарних) та стилів сімейного виховання (авторитарного, гіперопікуючого, ігноруючого, демократичного) щодо дочок та синів.

Емпіричне вивчення впливу батьків на гендерну соціалізацію підлітків виявило значущу кореляцію в оцінці еталонів гендерної поведінки у взаємоперехресних лініях «мати-син/донька», «батько-донька/син». Отже, батьки як «значущі інші» відіграють провідну роль у становленні гендерної ідентичності підлітків. Загальна вибірка становила 120 учнів старшого підліткового віку, з них 28 дівчат та 32 хлопців – учнів 8 класу та 34 дівчат та 26 хлопців – учнів 9 класу Тернопільської української гімназії імені Івана Франка. Обрахунок результатів здійснювався за допомогою спеціально складеної програми у Microsoft Excel.

Результати дослідження показали відсутність значущого взаємозв'язку між уявленнями підлітків-дівчат і хлопців щодо виконання гендерних ролей та типом їх гендерної поведінки. Порівнюючи рейтинг життєвих цінностей, зазначених дівчатами та хлопцями, можна дійти висновку про незначні їх гендерні відмінності. Зокрема обидві статі однаково важливими для себе вважають одруження з коханою людиною, продовження себе в дітях, отримання хорошої освіти, здобуття улюбленої професії, можливість стати знаменитим професіоналом, заробляти достатньо грошей, щоб утримувати себе, свою сім'ю, подорожувати по світу. Незначні відмінності проявляються в тому, що у представників чоловічої статі більшою мірою виражено бажання бути багатим («мати дуже багато грошей»), а у жіночої – «одержати хорошу освіту», «здобути професію, яка подобається». Проте виявлена тенденція свідчить про більшу стереотипованість поглядів дівчат, їх несамостійність, залежність, орієнтацію на дотримання традиційних ролей. Причинами цього може бути орієнтація хлопців на освоєння ширшого соціального простору, їх більша віддаленість від домашніх справ та обов'язків, інтерналізація традиційних чоловічих ролей у батьківській сім'ї. Дівчата сподіваються на допомогу майбутнього чоловіка у догляді за дитиною та її розвитку, у сімейно-побутовій сфері (готування їжі, прибирання), що є свідченням їх залучення до хатньої роботи ще змалечку. Переважна більшість хлопців допускають егалітарність у поглядах, порівняно з дівчатами, позитивно ставляться до їх активності та ініціативи. Амбівалентність поглядів хлопців та більша орієнтація на статево типізовані ролі у дівчат є, на нашу думку, свідченням дифузності гендерної ідентичності у підлітковому віці.

Дівчатка в сім'ї перебувають у більш дискримінованих позиціях у стосунках з татами, які виявляють більше прихильності й симпатії до синів. Тати емоційно більш дистанційовані від синів і дочок, ніж матері, що свідчить про звуженість самореалізації чоловіків у виконанні батьківських ролей та порушення гендерного паритету, ухильну позицію. Виховання в дусі статевідповідності поступово стає пережитком минулого, а на перший план виходить розвиток егалітарної особистості, яка «на рівних» буде будувати партнерські, демократичні стосунки у майбутній сім'ї. Узагальнення емпіричного матеріалу дозволило дійти висновку, що саме у батьківській сім'ї закладається майбутній життєвий сценарій зростаючої особистості.

Присвоєння соціальних норм дорослих чоловіків та жінок сприяє тому, що у підлітків виникає і зміцнюється суб'єктивне переживання власної дорослості – основне психологічне новоутворення у підлітковому віці, що має неоднозначний зв'язок із рівнем реальної психічної, фізичної та соціальної зрілості індивіда. Його виникнення та прояви зумовлені характером стосунків, формами спілкування підлітків з батьками. Пріоритетним напрямком подальших досліджень є визначення соціально-педагогічних детермінант, які сприяють розвитку гармонійних батьківсько-дитячих взаємин на засадах паритетності, взаєморозуміння, демократичного стилю спілкування.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бем С. Линзы гендера: Трансформация взглядов на проблему неравенства полов / С. Бем ; пер. с англ. – М. : «Российская политическая энциклопедия» (РОССПЭН), 2004. – 336 с.
2. Берн Ш. Гендерная психология / Ш. Берн ; пер. з англ. – СПб, 2001. – 456 с.
3. Васютинський В. О. Особливості статевого ролівого самовизначення хлопчиків-підлітків із неповної сім'ї : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : спец. 19.00.07 «Вікова та педагогічна психологія» / Васютинський Вадим олександрович. – К., 1992. – 20 с.
4. Говорун Т. Гендерна психологія : навчальний посібник / Т. Говорун, О. Кікінежді. – К. : Видавничий центр «Академія», 2004. – 308 с.
5. Кікінежді О. М. Гендерна ідентичність в онтогенезі особистості: монографія. – Тернопіль.: Навчальна книга-Богдан, 2011. - 400 с.
6. Кіммель М. Гендероване суспільство / М. Кіммель. – К. : Сфера, 2003. – 490 с.
7. Кон І. Етнографія родительства / І. Кон. – М., 2000. – 114 с.
8. Кравець В. Статева соціалізація дітей і підлітків: закономірності та гендерні особливості : монографія / В. Кравець. – Тернопіль. : ТНПУ, 2008. – 394 с.
9. Мид М. Культура і мир дитинства / М. Мид. – М. : Наука, 1988. – 429 с.
10. Практикум по гендерній психології / Под ред. І. Клециной. – Спб.: Питер, 2003. – 479 с.
11. Стельмахович М. Українська родина педагогіка : навчальний посібник / М. Стельмахович. – К. : ІСДО, 1996. – 288 с.
12. Титаренко Т. Стать і культура / Т. Титаренко // Психолог. – 2003. – №3. – С. 1–4.
13. Фромм Э. Искусство любить: Исследование природы любви / Э. Фромм. – М. : Педагогика, 1990. – 160 с.

Данилевич А.

Науковий керівник – доц. Гуцал П.З.

СУЧАСНА НІМЕЦЬКА ПРЕСА ПРО УКРАЇНУ: ФОРМАЛЬНО-ЗМІСТОВИЙ КОНТЕНТ

Позитивною тенденцією останнього часу є те, що західна преса почала активніше підключатися до виправлення існуючого стану. На зміну ігноруванню українських подій, української політики та України як самостійної незалежної держави прийшла зосереджена зацікавленість з боку західних ЗМІ, на шпальтах яких чітко простежуються політичні дискусії та боротьба за достойний імідж нашої країни. Особлива вага у сучасному світі такої держави, як Німеччина спонукає уважніше придивлятися до того, як її засоби масової інформації висвітлюють українські політичні, економічні, культурні події.

Мета нашої статті полягає в аналізі змісту і форми подачі інформації про Україну на шпальтах провідних надрегіональних німецьких газет «Frankfurter Allgemeine Zeitung» та «DieWelt».

«Frankfurter Allgemeine Zeitung» заснована в 1949 р. Нею керує колегія з п'яти видавців, яка фактично виконує функцію головного редактора й визначає політичну лінію видання. Читачами газети, відповідно до її власного дослідження, є економічний і політичний істеблшмент країни. Головна особливість газети – якісний аналіз політичних та економічних національних і міжнародних подій. Велику популярність серед читачів має культурний розділ, що виходить під загальною назвою «Фейлетон» (жанр «фейлетону» в німецькій мові не аналогічний сатиричному в українській). Газета є незалежною від політичних партій і визначається у Федеративній Республіці як «традиційно-консервативна».[1, с.35]

Газету «DieWelt» німецькі дослідники визначають як «строого консервативну». Один з її колишніх головних редакторів Герберт Кремп характеризував газету як «лояльну до держави й законотворчій». Він також зазначає, що «орієнтація на атлантичний і європейський Захід, на економічну відповідальність визначається рівнем життєвих цінностей».[1, с.37]

У нашій статті предметом аналізу є контент означених німецьких газет, які виходили з 12.10.2015